

Нові технології навчання: наук.-метод.зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – Київ, 2016. – Випуск 89. – Частина 1. – 264 с.

Для викладачів, аспірантів, науковців і керівних працівників освіти та навчальних закладів.

Редакційна колегія:

С.В.Кириленко (заступник головного редактора),
Ю.В.Ївженко (відповідальний секретар), Л.Ф. Бурлачук, М.Ф. Бондаренко, М.І. Бурда,
М.Ф.Дмитриченко, Н.М.Кушнарєнко, Н.Г.Ничкало, Л.М.Паламар, Т.О.Пушкарьова,
О.Я.Савченко, В.К. Сидорєнко, М.П. Хоменко, В.П. Широєин.

Відповідальні за випуск: Ю.В. Ївженко, О.В.Вознює

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.

Автори несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту інноваційних технологій і змісту освіти.

Видання зареєстровано в Міністерстві юстиції України.

Свідоєтво Серія КВ № 12815-1699Р від 1.06. 2007 р.

Збірник включено до переліку науєових видань ВАК України, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт з педагогічних наук (Постанова № 1-05.8 від 26.01.2011 р.)

Адреса редакції: вул. Митрополита Василя Липківського, 36, м. Київ, 03035

Сліпчишин Л. В.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник, доцент
(Львівський НПЦПО НПУ ім. М.П.Драгоманова)

РОЛЬ МУЗЕЇВ У СТАНОВЛЕННІ ФАХОВОГО ШКІЛЬНИЦТВА У ГАБСБУРЗЬКІЙ ГАЛИЧИНІ

У статті обґрунтовується роль музеїв у становленні фахового шкільництва у Галичині у період австро-угорського панування. Показано, що рушійною силою створення перших музеїв у Європі були світові виставки досягнень промислового виробництва. При промислових музеях відкривалися школи фахової науки, у яких на кращих зразках виробів галузі навчалися і ремісники, і майбутні вчителі фахових шкіл.

Ключові слова: музей, фахове шкільництво, кваліфікований фахівець, Галичина, Габсбурзька імперія.

The role of museums in the professional schooling development in Galicia during the Austro-Hungarian domination is justified. It is shown that the driving force for the creation of the first museums in Europe were world exhibitionions of achievements in industrial production. There were opened schools of vocational science in industrial museums where studied craftsmen and future teachers of professional schools on the best product samples.

Keywords: museum, professional schooling, qualified specialist, Galicia, Habsburg Empire.

В статье обосновывается роль музеев в становлении профессионального образования в Галиции в период австро-венгерского господства. Показано, что движущей силой создания первых музеев в Европе были мировые выставки достижений промышленного производства. При промышленных музеях открывались школы профессионального обучения, в которых на лучших образцах изделий отрасли учились и ремесленники, и будущие учителя профессиональных школ.

Ключевые слова: музей, профессиональное образование, квалифицированный специалист, Галиция, Габсбургская империя.

Постановка проблеми. Протягом XVIII – XX століть у Галичині складно відбувалося формування системи освіти і професійної зокрема, оскільки цей процес дуже залежав від соціально-політичних подій у регіоні. У формуванні системи освіти Західної України як східної частини краю можна виділити періоди, пов'язані з перебуванням Галичини у складі різних держав: австро-угорський, польський, окупаційний німецький, радянський і український періоди. Які б події не мали місце в цьому регіоні, в системі освіти відбувався організаційний розвиток, підвищувався загальний та освітній рівень населення, а колись занедбаний край у XXI столітті перетворився на регіон, який притягує до себе увагу з неоднакових причин: різні народи економічно піднімали і культурно розвивали цей край, про що залишилися згадки в історії Галичини; край характеризується потужним потенціалом (природні багатства, людський ресурс, творчий потенціал); існують великі можливості для інвестицій тощо. Потужним рушієм розвитку професійної (фахової) освіти Галичини у XIX столітті, як і в усій Європі, були музеї. Тому сьогодні у пошуках стимулів фахової творчості увага педагогів звернена до музеїв, потенціал яких недостатньо використовується.

Виклад матеріалу. Питанням становлення музеїв і музейної педагогіки присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, у яких знайшли відображення основні ідеї взаємозв'язку освітньої та музейної діяльності (Т. Белофастова, В. Борисов, О. Караманов, Н. Кульчинська, Б. Столяров, С. Троянська). В Україні велику роботу щодо вивчення історії створення науково-технічних музеїв і збереження відповідних пам'яток проводять музеєзнавці та науковці, зокрема Л. Гріффен і В. Константинов. Становленню промислових музеїв у Європі XIX-XX ст. присвятили праці П. Гарапович, Б. Робінсон та

інші. Проте серед них є незначна кількість праць, присвячених розгляду ролі музеїв у становленні фахового шкільництва у Габсбурзькій Галичині (1772-1918 рр.).

Метою статті є обґрунтувати роль промислових музеїв у становленні фахового шкільництва у Габсбурзькій Галичині (1772-1918 рр.), куди входили теперішні землі Західної України.

Із приходом у Галичину монархії Габсбургів почала проявлятися емансипація української нації, яка передбачала зміну її соціальної структури і виділення освіченої верстви. Передумовою цього процесу мало бути бажання українського населення Галичини самоідентифікуватися, здобувати світську освіту, формувати ті верстви нації, що роблять її розвиненою: політичну та економічно сильну шляхту, різних рівнів буржуазію, індустріальних робітників і селян [2, с. 11-16]. В австро-угорському періоді (1772-1918 рр.) виділяють три етапи, пов'язані з політичними подіями та культурними вимогами населення, яке жило в Галичині: 1772–1848 рр. – *формування народної освіти краю* в умовах австрійської частини Австро-Угорської монархії, який відзначався перенесенням німецької моделі освіти на новий ґрунт; 1848–1861 рр. – *конституційний*, пов'язаний з боротьбою за створення народних шкіл із власною мовою навчання, релігією, програмами і вчителями; 1861–1918 рр. – *період автономії Галичини* в межах Австро-Угорської монархії. Саме на третьому етапі почала прискорено розвиватися система освіти і кожна нація, що проживала в Галичині, отримала можливість виховувати молодь, готувати її до самостійного життя і майбутньої професійної діяльності. Як зазначає Ю. Свєбода, в 1848–1861 рр. українці з невеликою перевагою, порівняно з поляками, навчали дітей у народних школах, але до середніх шкіл потрапляло набагато менше дітей. Основними причинами він вважає фінансові труднощі та відсутність мережі шкіл вищого рівня [10, с. 114].

Зразком для Східної Європи були освітні процеси, що перебігали в більш розвинених європейських країнах – Англії, Франції та німецьких землях. Поштовх до розвитку освітньої системи дали: технічні винаходи і вдосконалення, які суттєво вплинули на ремісничу продукцію; виникнення галузевого поділу промисловості; виникнення перших європейських політехнік.

Спочатку ці впливи проявилися в Чехії, Моравії та Нижній Австрії. У першій половині XIX ст. були створені Технічні інститути в Празі (1806 р.) і Відні (1809 р.) для забезпечення промисловості кваліфікованими фахівцями. Проте, з точки зору розміщення таких закладів на території монархії, впадала в око їх відсутність у Галичині. Тому промисловці, землевласники з передовими поглядами та вчені докладали багато зусиль для отримання дозволів на відкриття нових вищих шкіл. У Польському Королівстві така школа з'явилася в 1816 році в Кельцях [5, с. 20].

Оскільки в Галичині теж повинна була розвиватись промисловість, на початку 20-х рр. XIX ст. зацікавлене коло осіб на чолі з Алойзи Углем, директором Львівської реальної школи, почали перед владою порушувати питання про відкриття такого закладу в Галичині. У 1844 р. (за іншим джерелом у 1843 р. [5, с. 20]) була створена Технічна Академія у Львові з дворічним терміном навчання за технічним профілем і річним для торговельного профілю. Підготовка технічних фахівців проводилась на інженерному та будівельному відділах. До створення Академії підготовка фахівців для технічних професій та комерції проводилась протягом трьох років у Львівській реальній школі, що була відкрита в 1817 році. Однак отримання освіти вищого рівня потребувало продовження навчання закордоном [10, с. 101-102].

У зв'язку з організаційним розвитком освіти на теренах Австро-Угорщини в 60 рр. XIX ст. відбулася модернізація вищих технічних шкіл (міста Грац, Відень і Брно), що якісно зрівняло їх за підготовкою фахівців із відомими німецькими політехніками (Карсруе, Дрезден, Цюріх).

Із середини XIX ст. почалася активізація ще одного напрямку промислово-торговельних зв'язків між країнами – з'явилися промислові виставки.

У 1851 році у Лондоні відбулася 1 Міжнародна виставка промислових товарів, яка кардинально вплинула на розвиток промисловості, торгівлі та професійної освіти в Європі на наступне півстоліття. Для виставки архітектор Д. Пакстон у лондонському Гайд-парку збудував Кришталевий палац зі скла і металу, зовнішній вигляд якого вразив сучасників своєю оригінальністю та дизайном [3, с. 17]. Виставка показала високий технологічний рівень англійського виробництва; якість виготовлення англійських товарів, що перетворило їх у стандарт для інших; результативність професійної освіти, особливо у сфері оздоблення (рисунок орнаменту) [10, с. 123]. Країни-учасники виставки зробили важливий висновок: суспільство не може розвиватися без налагодженої системи професійної освіти, завдання якої полягає не лише в тому, щоб підготовлені висококваліфіковані фахівці організовували роботу підприємств на сучасних засадах, але й у тому, щоб дати можливість кожному мешканцю держави заробити на життя родини; має бути доступ до зразкових виробів, які є стандартом виготовлення. У суспільствах європейських країн починає переосмислюватися роль музеїв, розширюються їх функції, серед яких набуває популярності освітня функція.

Після успіху виставки під частковим впливом представників естетичної думки Д. Рескіна та У. Морріса в 1857 році в Лондоні відкрився Музей техніки, орієнтований на промислове мистецтво. Мета музею: "поширювати мистецтво серед усіх верств населення; підвищити рівень художньої освіти в цілому; покращити якість індустріального мистецтва" [3, с. 17]. Традиція практичної (технологічної) освіти, дизайн-освіти та художнього виховання, закладена ідеєю створення цього музею, є актуальною в Англії й дотепер. У своїх поглядах Д. Рескін дотримувався думки про те, що традиційне ремесло має бути відірване від машинного виробництва, а засобом втілення має бути освітня діяльність. Іншу позицію займали Г. Земпер і Г. Кол. Вони вважали, що завдяки інтеграції мистецтва і промисловості буде формуватися прикладне мистецтво. Крім того, Г. Земпер наголошував, що відродити європейську промисловість може створення музеїв для демонстрації зразків виробів.

Відповідно до досвіду освітньої діяльності музеїв у XIX – першій половині XX століть умовно виділяють дві групи цих закладів – професійні та освітні. Кожна з цих груп спрямована на досягнення власної мети і виконання завдань. Професійні музеї з'явилися разом із цікавістю до промислового мистецтва та потребою промисловості виготовляти вироби за стандартами якості. У цей період мета функціонування промислових музеїв стала конкретнішою: музей повинен скласти зразкову колекцію для навчання ремісників; вибрані зразки виробів, експонатів мають прищеплювати і розвивати в учнів і відвідувачів хороший смак; демонструвати технологічні процеси виготовлення виробів. У багатьох містах – осередках розвитку промисловості – почали створюватися промислові музеї: у Відні (Technisches Museum, 1863), Берліні (1867), у Москві (Політехнічний музей, 1872), у Мюнхені (Німецький музей шедеврів природознавства та техніки, 1903) та в тих містах, де проходили промислові виставки (Гамбург, Дрезден, Лейпціг) [3, с. 47-50].

На пропозицію Народного Конвенту в 1794 році було ініційоване будівництво Музею народного мистецтва і ремесел у Парижі з метою підвищення професійної кваліфікації робітників і ремісників. Сам музей був відкритий у 1799 році. З часом при Музеї почали свою діяльність такі організаційні структури: технічно-рисункова школа; прядильна школа; різні експериментальні лабораторії; безкоштовні публічні курси, що мали характер вищої технічної школи; дослідницькі лабораторії. У технічно-рисунковій школі викладав Жозеф-Мішель Монгольф'є, один із винахідників повітряної кулі. Він був також адміністратором Консерваторії мистецтв і ремесел, а також членом дорадчого бюро з мистецтв і мануфактур [8, с. 24].

Протягом 20-х рр. XIX ст. в Австрії в галузі професійної освіти було зроблено чимало. Перш за все була організована підготовка вчителів-фахівців для професійної освіти, яких згодом скеровували у професійні та фахові школи, створені у різних частинах країни. Як наслідок, світова Віденська промислова виставка 1873 року показала вже перевагу Австрії над сусідніми країнами. У Галичині стараннями А. Баранецького в Кракові та графа

В. Дзедушицького у Львові почали створюватись промислові музеї й регулярно проводились навчання молоді з фахових шкіл: у Кракові – на курсах, а у Львові – в багатопрофільній промисловій школі, заснованій у 1877 році.

У 1868 році було засновано Технічно-промисловий музей у Кракові, душею і керівником якого став А. Баранецький. Він вважав, що музей має служити не лише для фахово-промислових цілей, сприяти розвитку ремесел, промисловості, торгівлі, але й працювати на поліпшення добробуту населення. Відповідно до статуту музею, його мета – розвиток промисловості з особливим акцентом на ручні роботи в технічному та художньому напрямках. Для реалізації цієї мети при музеї були організовані колекції зразкових виробів і візерунків, школа рисунків і моделювання, технічно-хімічна лабораторія, бібліотека, майстерня для відливання з гіпсу, лекторій, видавництво і конкурси [6, с. 18]. Заслугове на увагу той факт, що в рамках видавничої діяльності музею почала з'являтися література, яка виконувала дидактичну функцію. У 1878 р. було випущено перший альбом, який містив фотографії гіпсових форм архітектурних деталей з середини Каплиці Зигмунта та двох надгробків із Вавельської катедрі. Через три роки в Парижі було надруковано другий альбом, який містив взірці для геометричних рисунків, виконаних за допомогою циркуля. Ці зразки були зроблені на основі світлин оздоблення італійського костелу Curteade Argeş у Румунії та доповнені конструкційними рисунками Д. Вежбіцького. Другий альбом використовувався як підручник для слухачів професійно-ремісничих курсів. Наступний альбом А. Баранецький мріяв присвятити народним польським орнаментам, оскільки гарне видання могло додатково популяризувати польську народну культуру. Для навчання було побудовано залу на 300 осіб. Викладачі працювали на добровільних засадах. Із часом у музеї було зібрано велику кількість фахової літератури з технічної та художньої сфер, якою могли користуватися всі бажаючі, перш за все митці, інженери і фахівці вужчих профілів. Протягом року в музеї над зразками працювали кілька десятків осіб. Як писала "Biblioteka Warszawska", великою заслугою А. Баранецького є те, що він намагався донести до ремісників необхідність підвищувати професіоналізм не застосуванням механізмів, а розвивати в собі дослідницькі вміння, оскільки поліпшення та винаходи треба шукати під час вивчення різних візерунків [11].

Другий період функціонування музею (1891–1904) пов'язаний з Я. Вдовішевським, який дотримувався лінії, започаткованої А. Баранецьким. У цей час відбулася певна структуризація: було розділено роботу Музею і курсів. Проте керівництво Кракова мало свій погляд на роботу Музею. У 1905 році було розпочато реорганізацію Музею, яка враховувала технічний та художній аспекти його діяльності. На думку А. Беніса, автора проекту, Музей повинен мати велику залу, оснащену найсучаснішим обладнанням, у якій краківські ремісники мали б змогу вивчати нові типи машин, сучасні технологічні процеси і методи організації праці. Одночасно в його приміщенні повинні проводитися різні курси для майстрів, розташовуватися профільні поради. Щоб реалізувати цей проект, у 1907 році при Музеї було створено Крайовий інститут підтримки ремесел і промислу. В наступні роки було реорганізовано бібліотеку, розроблено цільну програму курсів майстрів, створено першу зразкову палітурну майстерню, проводилася низка професійних курсів для ремісників Кракова і Краківського округу [7, с. 46].

У Східній Галичині з дозволу Господарської Палати в 1853 р. у Львові була створена недільна промислово-торговельна школа, в якій навчали ремесел, ведення ремісничої, художньої та торговельної діяльності. З кожним роком зростала кількість учнів школи, що свідчило про цікавість до фахової освіти. Тому в 1859 р. львівський магістрат вирішив її фінансувати, а з 1862 року львівські торговельні заклади почали вкладати кошти в навчання майбутніх фахівців. У 1866 році з дозволу губернатора створено нову повноцінну школу, яка мала три відділення – хімічний, будівельний та механічний. Оскільки інтереси шкіл перетиналися, а можливості були різні, у 1869 р. було вирішено їх об'єднати в один навчальний заклад. 1874 року з ініціативи професора Львівської технічної академії

Ю. Захаревича при цій школі було створено Промисловий музей, а при ньому школу рисунку і моделювання [1, с. 237]. У 1889 р. завдяки великим старанням працівників бібліотека музею нараховувала 856 творів у 1520 томах. Переважно це були дуже цінні та дорогі, розкішно ілюстровані праці з різних промислових галузей. Окрім того, музей володів 1288 гравюрами і 864 світлинами. А в 1888 році музей завершив видання останніх зошитів добре відомої в Галичині публікації "Wzory przemysłu domowego włościan na Rusi". Це 10 зошитів, які містять 107 таблиць, 350 типів різних зразків домашньої орнаментики, що використовувалася селянами-русинами [9].

Якщо за архівними джерелами проаналізувати рівень освіти та місце її отримання провідними педагогічними працівниками фахових шкіл, які діяли на теренах Східної Галичини до 1918 року, то можна дійти висновку про те, що високо цінувалась освіта фахівця при технічних (технологічних, промислових) музеях, оскільки вона завжди була спрямована на освоєння всього кращого, що було на той час у галузі. Підтвердженням цієї тези є професійний шлях одного з перших директорів Яворівської школи дерев'яного забавкарства (Львівський шкільний округ), заснованої в 1896 році як навчальної майстерні для виготовлення іграшок. П. Придаткевич спочатку навчався у школі рисунку і моделювання при Промисловому музеї у Львові, а далі продовжив освіту у Вищій фаховій школі меблярства і столярства при Віденському технологічному музеї. Як інструктор Крайової промислової школи столярництва і забавкарства в Живцювін брав участь у Галицькій промисловій виставці, яка проходила у Львові в 1894 році, де за свій художній виріб отримав бронзову медаль. За час його роботи в школі (спочатку як директора, а потім інструктора) у звітах перевірки інспектори неодноразово згадували місце отримання ним освіти, як ознаку якості фахової підготовки [4].

Висновки. Отже, в Галичині в останній чверті ХІХ століття було два музейних осередки, у яких можна було підвищувати фахову кваліфікацію після нижчої фахової школи, а також отримувати початкові педагогічні знання щодо навчання майбутніх учнів. Цією можливістю скористалося багато педагогічних працівників фахових шкіл, що функціонували в краї. Промислові підприємства, дбаючи про рекламу власних виробів, охоче дарували зразки кращих виробів музеям. У цьому контексті найбільшу користь отримали ті музеї, які знаходились у містах проведення промислових виставок. Відповідно, навчання при цих музеях було досить демократичним і давало можливість цілеспрямованим особистостям отримувати якісну фахову освіту.

До подальших наукових розвідок відносимо дослідження особливостей становлення фахової освіти у Східній Галичині в польській період (1918-1939 рр.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельник І. Львівські вулиці і кам'яниці, мури, закамарки, передмістя та інші особливості Королівського столичного міста Галичини / І. Мельник. – Львів : Центр Європи, 2008. – 384 с.
2. Пахолків С. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації / С. Пахолків; з нім. переклала Х. Николин. – Львів : ЛА "Піраміда", 2014. – 612 с.
3. Столяров Б.А. Музейная педагогика. История, теория, практика : [учеб. пособ.] / Б.А. Столяров. – М. : Высш. шк., 2004. – 216 с.
4. ЦДІА України у Львові. – Ф. 179. – Оп. 4. – спр. 629. Звіт про перевірку діяльності державної промислової школи деревообробного промислу в Яворові. 1923-1935 рр. (Wizytacja Krajowej szkoły Przemysłu drzewnego w Jaworowie). – 52 арк.
5. Adamczak S. Szkoła Akademiczno-Górnicza w Kielcach / S. Adamczak // Kwartalnik urzędupatentowego Rzeczypospolitej Polskiej. – 2016. – № 1. – S. 18–21.
6. Hapanowicz P. Adrian Baraniecki – precursor of polish industrial museology / P. Hapanowicz // Muzealnictwo : rocznik. – 2016 (57). – S. 16-25.
7. Hapanowicz P. Działalność Muzeum Techniczno-Przemysłowego w Krakowie i jej likwidacja w latach 1949–1950 [Електронний ресурс] / P. Hapanowicz // Zarządzanie w Kulturze. – 2007. – Tom 8. – S. 43–62. – Режим доступу : <http://www.ejournals.eu/Zarządzanie-w-Kulturze/2007/8-2007>

8. Jackowski K. Muzea Przemysłu i Techniki Zagranicą i w Polsce / K. Jackowski ; przedmowainż Z. Słomiński, Dr. inż. J. Czochralski ; Stowaryszenie techników polskich w Warszawie. — Warszawa, 1932. — 58 s.
9. Muzeum przemysłowe we Lwowie // Kurjer Lwowski. — 1890. — 22.06.
10. Świeboda J. Problemy narodów ościowe w szkolnictwie galicyjskim (1772-1918) / J. Świeboda // *Analecta : studia i materiały z dziejownauki.* — 1995. — Tom 4. — Numer 2(8). — S. 97-144.
11. Wiszniewska K. Muzeum przemysłowo-techniczne w Krakowie / K. Wiszniewska // *Biblioteka Warszawska.* — T. 2. — 1874. — S. 183.

УДК 37.02

Толстова О. В.,
аспірант кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

СУЧАСНИЙ СТАН ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ МАТЕМАТИКИ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті представлено результати дослідження стану підготовки вчителів математики до здійснення гуманітаризації освіти. Проаналізовано рівень сформованості основних компонентів професійної діяльності, спрямованої на гуманітаризацію навчального процесу. Досліджено мотиви, що спонукають до використання елементів гуманітаризації в шкільній освіті. Окреслено систему знань, умінь та навичок, необхідних учителям для ефективного виконання професійної діяльності на засадах гуманітаризації.

Ключові слова: гуманітаризація, гуманітаризація математичної освіти, професійна підготовка, мотиви, знання, уміння гуманітаризації.

The article presents the results of research on the preparation of mathematics teachers in the implementation of the humanization of education. Analyzed the level of development of the main components of professional activities aimed at humanitarization of the educational process. Investigated the motivations for using elements of humanization in school education. - Defined system of knowledge, abilities and skills required of teachers for effective implementation of professional activity on the principles of humanization.

Keywords: humanitarization, humanitarization of mathematical education, professional training, motivation, knowledge, skills of humanitarization.

В статті представлені результати дослідження стану підготовки учителів математики к осуществлению гуманітаризації освіти. Проаналізовано рівень сформованості основних компонентів професійної діяльності, спрямованої на гуманітаризацію навчального процесу. Досліджено мотиви, що спонукають до використання елементів гуманітаризації в шкільній освіті. Окреслено систему знань, умінь та навичок, необхідних учителям для ефективного виконання професійної діяльності на засадах гуманітаризації.

Ключевые слова: гуманітаризація, гуманітаризація математичного освіти, професійна підготовка, мотиви, знання, уміння гуманітаризації.

Постановка проблеми. Пріоритетними напрямками оновлення сучасної школи, як зазначено у "Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті", є гуманізація та гуманітаризація, що забезпечують розвиток і формування творчого потенціалу особистості. Гуманістичні цінності освіти складають основу загальнолюдської культури і співвідносяться з найбільш фундаментальними явищами соціальної структури. Вони зумовлюють зміну авторитарно-репродуктивної моделі навчання на гуманітарно-орієнтовану, сутнісними ознаками якої є максимальна гуманітаризація всіх її складових, що створює умови для розкриття творчості, розвитку ініціативи, активізації пізнавально-навчальної діяльності.